

DOI 10.31558/2519-2949.2023.3.16

УДК 327:341(1-04)-022.322(091)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0759-7351>

Озадовський І. Б., Національний університет «Києво-Могилянська академія»

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ В ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОПОРЯДКУ

Прикордоння, як простори, де перетинаються дві або більше сфери гегемонії, що прагнуть контролю ресурсів та поширення зони використання свого впливу, формуються в різноманітних хронологічно-просторових контекстах з різноманітними початковими умовами, при цьому ключову роль відіграють історичні чинники. Це призводить до того, що пограниччя не є однорідними за природою, сутністю, формами взаємодії з політичними суб'єктами.

Процес формування прикордонних територій нелінійний: особливості цього процесу залежать від просторових і часових чинників. Кордони в одному регіоні в різні епохи мають різні функції та зміст. Відповідно, кордони та пограниччя в сучасних Африці, Азії та Європі також суттєво відрізняються.

До створення національних держав ключову роль у формуванні прикордонних територій відігравали географічні фактори, які значною мірою визначили стартові умови для цих регіонів: ресурсний потенціал, доступ до міграційних потоків, природні передумови для захисту від зовнішньої агресії, до певної міри – специфіку політичних інститутів.

В епоху модерну євразійські пограниччя, які не змогли набути повноцінної державності, стали буферними зонами імперій і об'єктами експансії. У той же час, імперії, в межах яких опинялися ці території, намагалися шляхом насильства закріпити на них свою владу. Обмежені можливості для експансії на європейському континенті стимулювали до «експорту» насильства в інші частини світу, де кордони та прикордоння формувалися не з огляду на місцеву специфіку, а внаслідок рішень, які ухвалювалися в центрах імперій.

Світові війни у ХХ ст., які значною мірою спалахнули через спроби переділити прикордонні території, як в Європі, так і на периферії імперій, стали кульмінацією спроб встановлення влади над певними регіонами силовим шляхом. Підсумки Другої світової війни намагалися закріпити шляхом впровадження непорушності кордонів, як одного з базових принципів міжнародних відносин. Проте на практиці цей принцип працював лише в Європі та Північній Америці, в той час, як світові гегемони продовжували «експортувати» насильство в інші регіони, використовуючи їх, як поле бою.

До того ж для нових і слабких суверенітетів «жорсткі кордони» виявилися фактором, який не сприяв побудові державних інститутів. Під впливом негативних чинників прикордоння цих країн перетворюються на конфліктні простори, де постійно зростає рівень насильства. В окремих випадках ці конфлікти вже дестабілізують держави в цілому.

У той же час під тиском глобалізаційних процесів кордони по всьому світу втрачають своє значення та розмиваються. Посилюється транскордонне співробітництво, вільний рух капіталів, політична влада поступово «мігрує» від держави до наднаціональних і субнаціональних акторів.

За таких умов прикордоння можуть претендувати на власну суб'єктність в процесі розвитку нового світопорядку. У залежності від історії формування та сучасного стану прикордонні території можуть трансформуватися у зони міждержавних конфліктів, створюючи загрози для міжнародної безпеки, або у простори міжкультурного діалогу, сприяючи стабілізації світової політичної системи.

Ключові слова: сучасні світові політичні процеси, кордон, прикордоння, фронтір, прикордонні території, насильство як політичний інструмент і практика соціального контролю.

За умов трансформації сучасного світопорядку в частині його суб'єктів і трендів розвитку, нових форм впливу набувають прикордонні території, що здатні виступати зонами міждержавних конфліктів, створюючи загрози для міжнародної безпеки, та/або просторами міжкультурного діалогу, сприяючи стабілізації світової політичної системи.

Мета статті – представити авторські міркування щодо загальних тенденцій формування та перспектив розвитку прикордонних територій, які є сьогодні складовими держав і здатні виступати як просторами конфліктів, так і осередками міжкультурного діалогу.

Для досягнення мети дослідження було виконано ряд завдань:

- виявити тенденції формування прикордонних територій в світі;
- встановити закономірності, що обумовлюють процес набуття прикордонними територіями суб'єктності;
- перевірити правильність припущення щодо впливу різних типів прикордонних територій на процес формування світового порядку.

Виклад основного матеріалу. Прикордонні території формуються в різноманітних історичних умовах, а отже не є однорідними за своєю природою, сутністю, самоідентифікацією та прагненнями.

Ступінь вивченості заявленої проблеми доводить її міждисциплінарність. Корисними для розв'язання поставлених завдань стали наукові доробки політичних географів та геополітичні дослідження (І.Валлерстайн, С.Роккан, О.Фісун), культурологічні дискусії щодо потрактувань категорії «пограниччя» (О.Кривицька, В.Кравченко, М.Михальченко, О.Шевчук), історичні та соціологічні розвідки щодо порубіжної ідентичності (Я.Верменич, Дмитрук В., Жуленова О., Р.Коллінз, Т.Зарицький), дослідження з історії формування кордонів (М.Бод, В.Ван Шендель).

В Європі доби Середньовіччя до формування національних держав поняття кордонів було розмитим – території за межами окремих міст і володінь де-факто ніким не контролювалися та не розділялися чіткою межею. Отже і пограниччя в сучасному розумінні не існували. Проте саме в цей період створюються передумови для формування прикордонних просторів, що існують і сьогодні. З'являються масштабні торгові шляхи з центрами (містами-перехрестями), утворюються держави, які скоріш походили на тимчасові політичні утворення, та виокремлюються титульні етноси, що у подальшому стануть політичними націями.

Межі сучасних прикордонних територій можуть не співпадати з кордонами тих середньовікових держав, проте це не заважає авторові використовувати цю історичну спадщину для формування національного міфу, обґрунтування сучасних претензій на самостійність, а в деяких випадках, маніпуляцій зовнішніх гравців щодо спільної мови та ідентичності, як ми можемо бачити на прикладі діяльності Росії на Донбасі та в Криму.

За відсутності централізованих держав і політичної влади на значних територіях ключову роль відігравали географічні фактори. Більшою мірою це – чинники фізичної географії: рельєф, близькість до водних артерій, особливості клімату. Доступ до моря та ключових річок перетворив міста Каталонії та Баварії на визначні центри європейської торговельної мережі, що посприяло економічному зростанню цих територій, міграції населення у подібні центри та формуванню квазідержавних утворень, які поширювали свій вплив на значні простори навколо.

Проте вплив географічних чинників не обмежується створенням умов для торгівлі та міграції. Гірський рельєф Вельсу унеможливив повне завоювання та поглинання цієї країни. Специфіка природних умов дозволила місцевому населенню Чечні зберегти свої культурні особливості, традиційний політичний устрій та протистояти окупації та повній асиміляції великими політичними акторами. З іншого боку, умови життя у горах сильно обмежували економічний потенціал та розвиток політичних інститутів. У результаті, до російського завоювання, на території Чечні домінував родовий устрій та формувалися феодальні відносини [1, с. 4]. Непридатні для постійного життя умови степу обумовили пізнє заселення, «нічийність» Донбасу, тривале існування цієї території, як фронтиру та простору нескінченних битв.

Варто зазначити, що географічні фактори домінували в Європі в період Середньовіччя, але для Донбасу ця тенденція зберігалася щонайменше до XIX ст. У Чечні відлуння цього тренду можна спостерігати й досі, адже сформовані під тиском природних умов інститути та ідентичності в цьому регіоні зберігають значний вплив навіть тепер.

Кардинально ситуація змінилася в XVI-XVII ст., коли сформувалися національні держави на базі цих територій. Американський дослідник політичної історії А.Рібер розглядає Євразію як спірний геокультурний простір, у якому кордони та прикордоння – це ключові компоненти імперського простору. На його думку, чотири взаємопов'язані, але різні процеси сформували євразійський простір. По-перше, протягом тривалого періоду відбулася масштабна міграція населення. У результаті – певні території набули характеристик «зон розколу», де етнорелігійні групи перепліталися одна з одною, створюючи умови для потенційного конфлікту. По-друге, у XVI-XVII ст. низка великих центрів політичної влади, прагнучи зміцнити свою безпеку і ресурсну базу,

розширили володіння на периферії своїх основних земель. По-третє, спроба завоювати ці спірні території та інкорпорувати їх, як прикордонні зони, в структуру політики дедалі більш мультикультурних державних систем перетворилася на зовнішню боротьбу, яка глибоко вплинула на процес державотворення в Євразії. По-четверте, на прикордонних територіях розгорнулася внутрішня боротьба, оскільки підкорені народи шукали захисту від мовної та релігійної асиміляції, а також збереження місцевої автономії або відновлення незалежності [11, с. 8-9].

Формування національних держав обумовило подальші трансформації світопорядку. Американський політолог Чарльз Тіллі виділяв центральну роль спустошуючої Тридцятирічної війни у державотворенні в Європі. Вестфальський мир після семи років переговорів з одного боку де-факто унеможливив значне розширення імперій на континенті, проте з іншого – лише тимчасово заморозив існуючі розбіжності між протестантськими і католицькими державами. Через те, що на певний час експансія в Європі стала неможливою, великі європейські держави активізували розширення імперій за її межами – в Америці, Африці, Азії та Тихоокеанському регіоні. Побудова зовнішніх імперій надала певні засоби і певний поштовх для формування відносно потужних, централізованих і гомогенізованих національних держав всередині Європи. В той час, як частиною врегулювання за підсумками воїн між імперіями стало перемальовування кордонів на інших континентах [13, с. 167-169].

Імперії, що розширювалися, розгортали стратегії демонстративного насильства та непрямого правління, щоб приборкати непокірні периферії. Ведення війни експортувалося на периферію імперії; кордони ставали форпостами військової сили та влади [10, с. 10-11].

Як відзначають нідерландські дослідники М.Бод та В.Ван Шендель, з XVIII ст. кордони визначають саме політичний поділ і стають вирішальним елементом у побудові нової, більш глобалізованої системи. При цьому кордони стають маркерами одразу в двох вимірах. По-перше, вони виявили територіальну консолідацію держав. Більшість держав намагалися обмежити регіональну автономію. Розділення між країнами ставало все більш чітким, як і розділення на «своїх» та «чужинців», «іноземців». По-друге, кордони стали маркерами фактичної влади, яку держави мали над власними суспільствами. Лідери нових країн спробували зробити державу домінуючою силою у своїх суспільствах, проте це не завжди вдавалося, особливо на прикордонних територіях [7, с. 213-215].

Прикордоння для держави модерну – це периферія, де слабшає суверенітет. Це зона, яка має стати буфером або своєрідним «передпіллям» у випадку агресії проти держави. За цих умов держава, прагнучи закріпити свій вплив на цих територіях, припускається практик соціального контролю, серед яких – насильство. На цих землях насильство стає нормою. За його допомогою завоювання територій було звичним способом забезпечити ядро держави від ресурсних проблем і агресії сусідів. Кульмінацією такого підходу можна назвати Першу світову війну, однією з головних причин якої стали намагання перерозподілити контроль над прикордонними територіями як в Європі, так і на інших континентах, та Другу світову війну, як спробу переписати її підсумки. Український історик Я.Грицак відзначає, що для України, яка була прикордонням, та опинилася на перехресті інтересів глобальних політичних гравців, ХХ ст. стало часом екстремального насильства, з якого і народилася українська нація [4].

Проте насильство проявляється не тільки у вигляді міжнародних збройних конфліктів. Спроби держав асимілювати та встановити контроль над пограниччям всередині своїх кордонів також набувають жорстоких форм. Як зазначає українська політологиня Г.Бекірова, Крим як метаєтнічний феномен, в межах якого різні етногрупи ідентифікували себе «кримчанами», був зруйнований в результаті депортацій корінного населення [2, с. 9]. А дослідник Донбасу Г.Куромія відзначав, що дика та безжальна економічна експлуатація та щоденне насильство були частиною повсякденного життя регіону. [3, с. 18, 22]

Таким чином сформувалася модель, ключовим елементом якої стало насильство. З одного боку, прикордоння виявилися «затиснутими» всередині нових держав, які намагалися встановити жорсткий контроль і асимілювати пограниччя, з іншого – пограниччя, як у Європі, так і поза її межами, стали полем постійних збройних конфліктів, де перерозподіл територій відбувався в залежності від волі метрополій і не враховував місцевої специфіки та інтересів місцевого населення.

Після Другої світової війни відбувається спроба закріпити її результати: зокрема, утвердити територіальні здобутки переможців і забезпечити цей статус-кво від нових конфліктів. Непорушність кордонів стала однією з основ системи міжнародних відносин. СРСР і США, як світові гегемони, були зацікавлені в збереженні такого стану, тому активно підтримували впровадження системи непорушних «жорстких кордонів». Це призвело до того, що в Європі значно скоротилася кількість спроб змінити межі держав силою.

Проте, як зазначає Б.Атзілі, «жорсткі кордони» далеко не завжди мали позитивний ефект. Подекуди вони зробили слабкі держави ще слабшими, позбавляючи їх можливостей примусу, які традиційно супроводжували загрозу територіальної війни; створюючи несприятливі стимули для державного будівництва; і позбавляючи їх механізму, який відсіював слабкі держави і посилював сильніші. Це призвело до зростання кількості внутрішніх конфліктів, зокрема й на етнічному підґрунті, із можливістю їхнього переростання у міждержавні конфлікти [6, с. 146, 162]. Ба більше, світові гегемони, які забезпечували непорушність кордонів у Європі та уникали прямих сутичок між собою де-факто переносили бойові дії на землі найменш розвинених країн і країн, що розвиваються.

Таким чином, в Європі та Північній Америці сформувався простір, який український історик Ярослав Грицак назвав «Великою зоною миру» – простір, де внаслідок високого рівня економічного розвитку держав і реалізації протягом тривалого часу «політики примирення», кілька десятиліть не відбувалося збройних конфліктів [12]. Проте в цей же час на інших континентах прикордоння молодих суверенітетів під впливом негативних економічних, географічних, політичних факторів стають зонами конфліктів, які поступово дестабілізують ці нові держави. Так у Північній та Західній Африці спостерігається стабільне зростання рівня насильства на прикордонних територіях. У 2021 році 23% усіх випадків насильства відбулися в межах 20 кілометрів від кордонів, у першому півріччі того ж року 60% випадків насильства з жертвами в регіоні припадали на зону в сто кілометрів від державних кордонів [9, с. 15, 90]. Щонайменше в дев'яти державах регіону відбулися спроби державних переворотів.

На тлі мінливості світопорядку система «жорстких кордонів» не може залишатися стабільною навіть у розвинених країнах. Лібералізація торгівлі, активний рух коштів та розвиток комунікаційних технологій – розглядаються як ключові індикатори ерозії кордонів [5, с. 82]. Технологічні та економічні зміни заохочують зростання транскордонних зв'язків між суспільними суб'єктами і зменшують значущість звичних безпекових проблем. Ці процеси окремі дослідники називають «декордонізацією світу держав» [8]. Кордони стають «пористими» та менш значущими, а влада та повноваження від держав частково переходять до наднаціональних інституцій і субнаціональних спільнот. За таких умов зростає роль позасистемних політичних акторів, зокрема прикордонних територій.

Пограниччя, які сформувалися в географічних умовах, які сприяють міжнародній торгівлі, володіють значним економічним потенціалом, зберегли протягом тривалого часу національну ідентичність, можуть розповсюдити свій вплив за межами своїх кордонів. Такі регіони мають сформовані політичні інститути, здатні представляти інтереси території на національному та міжнародному рівні. За сприятливих економічних і політичних умов такі простори можуть стати загрозою для стабільності держав, в яких вони знаходяться, та навіть висунути претензії на суверенітет. До таких територій можна віднести, наприклад, Каталонію, Баварію, Квебек, Шотландію. Проте варто зазначити, що більшість таких погранич розташовані в межах «Великої зони миру», де активно впроваджується політика, спрямована на формування зон міжкультурного діалогу. Наприклад, реалізуються концепція «Європа регіонів» та політика інтеркультуралізму в Квебеці.

Прикордоння, які зберегли історичний міф про власну державність, і де домінує етнічна або релігійна ідентичність, але не вистачає власних економічних ресурсів, ризикують опинитися в залежності від зовнішнього фінансування. Через брак ресурсів вони навряд чи можуть претендувати на власну суб'єктність. Проте, якщо держава, до якої належать такі регіони, не зможе забезпечувати певний рівень дотацій, слід очікувати проявів сепаратизму та іредентизму. Такою, наприклад, є ситуація у Чечні.

Прикордонні території, на яких під тиском екстремального насильства не вдалося сформувати громадянську ідентичність, які запозичують символічний капітал і економічні ресурси ззовні, несуть загрозу для суверенітетів, до яких належать. Це простори конфлікту, які стають провідниками інтересів зовнішніх акторів. Прикладами таких територій можна назвати Донбас і Крим, де росія десятки років реалізовувала етнічну та міграційну політику, спрямовану на збільшення частки російського населення. Саме ці прикордоння росія використовує для спроб розширити власну гегемонію та загрожує не тільки суверенітету України, але і стабільності світової політичної системи.

Висновки. Прикордоння формуються в різноманітних часових і просторових континуумах. Це призводить до того, що пограниччя за своєю сутністю є неоднорідними, демонструючи різні форми взаємодії з іншими акторами та виявляючи різний потенціал щодо набуття суб'єктності в світових політичних процесах.

Формування прикордонних територій відбувається нелінійно, і сучасний стан конкретної території визначається складною сукупністю факторів, хоча в цьому процесі можна виокремити загальні тенденції,

Серед спільних тенденцій можна відзначити вплив географічних факторів, які, принаймні на етапі до формування держав у сучасному розумінні, обумовлюють «стартову позицію» прикордоння: економічний потенціал, відкритість для міграції, більшу чи меншу захищеність від зовнішньої агресії, тощо.

Прикордоння, які не змогли конвертувати цей потенціал у створення власної держави та стали частинами інших країн, протягом тривалого часу ставали осередками насильства. Вони зазнавали тиску від державного центру, ставали об'єктами експансії інших імперій, а для деяких з них насильство ставало нормою повсякденного життя.

За підсумками двох світових війн сформувалася система відносин, однією з основ якої була непорушність кордонів, що мало зафіксувати розподіл територій на світовій мапі та запобігти новим конфліктам. Проте реалізація цього принципу не була рівнозначною для різних регіонів. Світові гегемони того часу підтримували цю систему в Європі та Північній Америці, де сконцентровані розвинені країни, і на практиці вдалося досягти стабільного миру на десятиліття. Проте на інших континентах, де межі держав почасти визначали імперії без урахування місцевих особливостей, нові та відносно слабкі суверенітети виявилися не здатні контролювати власні кордони. У підсумку в деяких регіонах Африки прикордоння перетворилися на зони конфліктів, які дестабілізують цілі держави.

Паралельно під тиском глобалізаційних процесів «жорсткі кордони» розмиваються й у розвинених країнах. Замість фізичного насильства, притаманного попереднім історичним епохам, держави шукають інші способи втримати контроль над своїми прикордонними територіями: запроваджують регіональні програми, підтримують ініціативи щодо транскордонного та міжкультурного діалогу.

За умов розмивання кордонів і посилення ролі позасистемних акторів, пограниччя можуть претендувати на власну суб'єктність. За наявності сформованої національної ідентичності, значних економічних ресурсів, символічного капіталу окремі прикордоння можуть заявити права на суверенітет. Пограниччя, які не мають достатніх ресурсів, але являють собою моноетнічний чи моноконфесійний простір, жителі якого мають єдину громадянську ідентичність, можуть вимагати від державного центру збільшення фінансування або ж шукати «спонсорів» поза межами цієї держави. Прикордонні території, які не мають власної громадянської ідентичності та позичають сенси, символи, капітал ззовні – набувають ознак географічних фронтірів, «нічийних» земель. Тобто просторів, які не контролюються державою, не претендують на суб'єктність, а реалізують інтереси зовнішніх акторів. Вони створюють ризики дестабілізації держав і світової політичної системи.

Бібліографічний список:

1. Анчабадзе Г.З. Вайнахи. Тбилиси, 2001. 97 с.
2. Бекирова Г. Крымские татары. 1941–1991 (Опыт политической истории). Симферополь : Издательский дом "Тезис"., 2008. 480 с.
3. Куромія Гіроакі. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870–1990-і роки / Пер. з англ.: Г. Кьорян, В. Агеєв; – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2002. 510 с.
4. Що далі відкладаємо реформи, то більше зростає їх ціна. Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_so-dali-vidkladayemo-reformi-to-bilshe-zrostaye-yih-cina/1053159 (Дата звернення: 07.09.2023).
5. Andreas P. Redrawing the line: borders and security in the twenty-first century. International security. 2003. Vol. 28, no. 2. P. 78–111. DOI: <https://doi.org/10.1162/016228803322761973>
6. Atzili B. When good fences make bad neighbors: fixed borders, state weakness, and international conflict. International security. 2007. Vol. 31, no. 3. P. 139–173. DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.2007.31.3.139>
7. Baud M., Schendel W. V. Toward a comparative history of borderlands. Journal of world history. 1997. Vol. 8, no. 2. P. 211–242. DOI: <https://doi.org/10.1353/jwh.2005.0061>
8. Blatter J. K. Debordering the world of states: Toward a multi-level system in europe and a multi-polity system in north america? Insights from border regions. State/Space. Malden, MA, USA, 2003. P. 185–207. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470755686.ch11>
9. Borders and conflicts in north and west africa. OECD, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/6da6d21e-en>
10. Goodhand J. The centrality of margins: the political economy of conflict and development in borderlands. Batticaloa, Sri Lanka, 2018. 57 p.

11. Rieber A. Imperial space. The struggle for the eurasian borderlands. Cambridge. P. 5–78. DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9781107337794.002>
12. The Ukrainians. Як історія допомагає нам зрозуміти цю війну? Частина 1 | Ярослав Грицак, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=JTru5-_3LSg (Дата звернення: 07.09.2023).
13. Tilly C. Coercion, capital, and European states, AD 990-1990. Cambridge, Mass., USA : B. Blackwell, 1990. 269 p.

References:

1. Anchabadze G.Z. Vajnahi (Vainakhi). Tbilisi, 2001. 97 p.
2. Bekirova G. Krymskie tatory. 1941–1991 (Opyt politicheskoy istorii) (Crimean Tatars. 1941-1991 (Experience of political history)). Simferopol', 2008. Izdatel'skij dom "Tezis". 480 p.
3. Kuromiia Hiroaki. Svoboda i teror u Donbasi: Ukrainsko-rosiiske prykordonna, 1870–1990-i roky (Freedom and terror in Donbas: Ukrainian-Russian borderland, 1870–1990s) /Per. z anhl.: H. Korian, V. Aheiev; – K.: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy", 2002. 510 p.
4. Shho dali vidkladayemo reformy, to bil'she zrostaye yix cina. Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_so-dali-vidkladayemo-reformi-to-bilshe-zrostaye-yih-cina/1053159 (Access date: 07.09.2023).
5. Andreas P. Redrawing the line: borders and security in the twenty-first century. International security. 2003. Vol. 28, no. 2. P. 78–111. DOI: <https://doi.org/10.1162/016228803322761973>
6. Atzili B. When good fences make bad neighbors: fixed borders, state weakness, and international conflict. International security. 2007. Vol. 31, no. 3. P. 139–173. DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.2007.31.3.139>
7. Baud M., Schendel W. V. Toward a comparative history of borderlands. Journal of world history. 1997. Vol. 8, no. 2. P. 211–242. DOI: <https://doi.org/10.1353/jwh.2005.0061>
8. Blatter J. K. Debordering the world of states: Toward a multi-level system in europe and a multi-polity system in north america? Insights from border regions. State/Space. Malden, MA, USA, 2003. P. 185–207. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470755686.ch11>
9. Borders and conflicts in north and west africa. OECD, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/6da6d21e-en>
10. Goodhand J. The centrality of margins: the political economy of conflict and development in borderlands. Batticaloa, Sri Lanka, 2018. 57 p.
11. Rieber A. Imperial space. The struggle for the eurasian borderlands. Cambridge. P. 5–78. DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9781107337794.002>
12. The Ukrainians. Yak istoriia dopomahaie nam zrozumity tsiu viinu? Chastyna 1 | Yaroslav Hrytsak, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=JTru5-_3LSg (Access date: 07.09.2023).
13. Tilly C. Coercion, capital, and European states, AD 990-1990. Cambridge, Mass., USA : B. Blackwell, 1990. 269 p.

Ozadovskiy I. B. Conditions for the formation of borderlands in the historical and political context of the transformation of the world order

Borderlands, as spaces where two or more spheres of hegemony intersect, seeking to control resources and extend their sphere of influence, are formed in various chronological and spatial contexts with different initial conditions, with historical factors having a key role. This leads to the fact that borderlands are not homogeneous in nature, essence, and forms of interaction with political actors.

The process of borderlands formation is non-linear: the peculiarities of this process depend on spatial and temporal factors. Borders in the same region have different functions and meanings in different periods. Consequently, borders and borderlands in modern Africa, Asia, and Europe also significantly differ.

Before the establishment of nation states, geographical factors contributed to the formation of border areas, which largely determined the initial conditions for these regions: resource potential, access to migration routes, natural preconditions for protection from external aggression, and to some extent, the specifics of political institutions.

In the modern era, Eurasian frontier regions that failed to acquire full-fledged statehood became buffer zones of empires and objects of expansion. At the same time, the empires within which these territories were located tried to consolidate their power by violence. The limited opportunities for expansion on the European continent stimulated the "export" of violence to other parts of the world, where borders and frontiers were formed not on the basis of local specifics, but as a result of decisions made in the empire centers.

The world wars, which largely erupted due to attempts to redistribute borderlands, both in Europe and on the periphery of empires, were the culmination of attempts to establish power over certain regions by force. The outcome of the World War II was attempted to be consolidated by introducing the inviolability of borders as one of the basic principles of international relations. However, in fact, this principle worked

only in Europe and North America, while the world hegemons continued to "export" violence to other regions, using them as a battlefield.

In addition, for new and weak sovereignties, "hard borders" proved to be a factor that did not contribute to the development of state institutions. Due to the influence of negative factors, the borders of these countries are transforming into conflict spaces, where the level of violence is constantly growing. In some cases, these conflicts are already destabilizing the states as a whole.

At the same time, under the pressure of globalization, borders around the world are losing their importance and are eroding. Cross-border cooperation and free movement of capital are intensifying, and political power is gradually "migrating" from the state to supranational and subnational actors.

In such circumstances, borderlands can claim their own subjectivity. Depending on the history of their formation and current state, border areas can be transformed into zones of international conflicts, creating threats to international security, or into spaces of intercultural dialogue, contributing to the stabilization of the global political system.

Keywords: *geopolitical processes, border, borderland, frontier, territories, violence.*